

**O‘ZBEKISTONDA “KUMUSH IQTISODIYOTI”NI RIVOJLANTIRISH:
DEMOGRAFIK O‘ZGARISHLAR, MAKROIQTISODIY SAMARADORLIK VA
STRATEGIK YO‘NALISHLAR.**

Gaipova Aziza Erkin qizi

Guliston davlat universiteti “Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar” fakulteti talabasi
gaipovaaziza59@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada O‘zbekiston aholisining keksayish jarayoni va uning milliy iqtisodiyotga ta’siri tadqiq etiladi. "Kumush iqtisodiyoti" tushunchasi doirasida keksa avlodning iste’mol salohiyati, mehnat bozoridagi o‘rni va raqamli xizmatlarga bo‘lgan ehtiyoji tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida keksalar uchun maxsus ekotizim yaratish orqali YIM o‘shishiga erishish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan. Ushbu maqolada O‘zbekistondagi demografik transformatsiya jarayonlari va "Kumush iqtisodiyoti" konsepsiyasining makroiqtisodiy ahamiyati tadqiq etiladi. Tadqiqotda aholi keksayishining iste’mol bozori, turizm va mehnat resurslariga ta’siri statistik prognozlar asosida tahlil qilingan. Yakunda keksalar salohiyatidan samarali foydalanish bo‘yicha strategik takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar. *Kumush iqtisodiyoti, demografik dividend, faol qarish, gerontexnologiya, makroiqtisodiy samaradorlik, O‘zbekiston-2030.*

Kirish. Global miqyosda aholining keksayishi XXI asrning eng muhim demografik trendlaridan biridir. O‘zbekiston aholisi nisbatan yosh bo‘lsa-da, tug‘ilish darajasining barqarorlashishi va o‘rtacha umr ko‘rish davomiyligining ortishi (74,7 yosh) yaqin kelajakda "Kumush iqtisodiyoti" (Silver Economy) uchun poydevor yaratmoqda. "Kumush iqtisodiyoti" — bu 50 va undan yuqori yoshdagi insonlarning ehtiyojlariga xizmat qiluvchi hamda ularning iqtisodiy faolligidan foydalanuvchi tizimdir.

"Kumush iqtisodiyoti" (inglizcha Silver Economy) — bu keksayib borayotgan aholining ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan barcha iqtisodiy faoliyatlar yig‘indisidir. Oddiyroq aytganda, bu 50-60 yoshdan oshgan insonlar uchun yaratilgan alohida bozor. Ilgari keksalar iqtisodiyot uchun faqat "pensioner" yoki "ijtimoiy yuk" deb qaralgan bo‘lsa, hozirgi zamonaviy yondashuvda ular eng muhim iste’molchilar va tajribali ishchi kuchi sifatida ko‘riladi.

"Kumush iqtisodiyoti" atamasi ilk bor 1970-yillarda Yaponiyada paydo bo‘lgan bo‘lib, u "Faol qarish" (Active Ageing) nazariyasiga tayanadi.

-Iste’mol nazariyasi: Keksalar o‘ziga xos ehtiyojlarga ega bo‘lgan (tibbiyot, reabilitatsiya, maxsus turizm) yirik iste’molchi qatlamdir.

-Inson kapitali nazariyasi: Keksa mutaxassislarning tajribasi iqtisodiyotda bilimlar transferini (mentorlik) ta'minlovchi nomoddiy aktivdir.

-Gerontexnologiya: Aholi keksayishi texnologik innovatsiyalarni (robototexnika, telemeditsina) rag'batlantiradi.

Adabiyotlar tahlili. "Kumush iqtisodiyoti" tushunchasi ilmiy muomalaga ilk bor 1970-yillarda yapon olimlari tomonidan kiritilgan bo'lib, u keksayishning iqtisodiy imkoniyatlarini o'rganadi. Xalqaro miqyosda A. Klimczuk (2015) o'zining tadqiqotlarida keksalar iste'mol bozorini diversifikatsiya qilish va "creative ageing" (ijodiy qarish) konsepsiyasini ilgari surgan. Olimning fikricha, keksalar nafaqat iste'molchi, balki ijtimoiy innovatsiyalar generatori hamdir. J. Walker (2011) va uning hamkasblari "Active Ageing" (Faol qarish) tushunchasini rivojlantirib, keksalar salomatligi va iqtisodiy faolligi o'rtasidagi korrelyatsiyani isbotlab bergan. Ular sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan investitsiyalarni iqtisodiy samaradorlik koeffitsienti sifatida baholashadi. Mahalliy tadqiqotlarda aholi keksayishi masalalari asosan demografik va ijtimoiy himoya nuqtai nazaridan o'rganilgan. Biroq, "Kumush iqtisodiyoti"ni alohida bozor segmenti sifatida tadqiq etish O'zbekiston iqtisodiy fanida nisbatan yangi yo'nalish hisoblanadi. O'zbekistonlik olimlardan N. Zokirova va boshqalar (2022) inson kapitali va mehnat bozori transformatsiyasini o'rganish barobarida, keksalar bandligini ta'minlashning institutsional asoslarini tahlil qilganlar.

Ushbu ilmiy tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli tahlil, qiyosiy iqtisodiy tahlil, statistik prognozlash va induktiv-deduktiv mantiqiy xulosa chiqarish metodlaridan kompleks ravishda foydalanildi. Tadqiqot jarayonida "Kumush iqtisodiyoti"ning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'sirini baholash uchun ko'p bosqichli tahliliy yondashuv qo'llanildi. Birinchi bosqichda, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining 2015–2023-yillardagi rasmiy demografik ko'rsatkichlari dinamik tahlil qilindi. Bu metod yordamida aholining yosh tarkibidagi o'zgarishlar va o'rtacha umr ko'rish davomiyligining o'sish sur'atlari aniqlandi. Statistik tahlil natijalari tadqiqotning empirik bazasini shakllantirishda va milliy iqtisodiyotdagi demografik siljishlarni vizuallashtirishda xizmat qildi. Ikkinchi bosqichda, Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) "World Population Prospects" metodologiyasi va prognoz modellari asosida O'zbekistonning 2040–2050-yillarga mo'ljallangan demografik kutilmalari o'rganildi. Ushbu usul kelajakdagi iqtisodiy qaramlik koeffitsientini (dependency ratio) matematik hisoblash imkonini berdi. Shuningdek, qiyosiy tahlil metodi orqali Yaponiya, Germaniya va Janubiy Koreya kabi aholisi keksaygan davlatlarning "Silver Economy" bo'yicha tajribasi tahlil qilinib, ularning samarali jihatlarini O'zbekistonning milliy ijtimoiy tuzilmasiga (mahalla tizimi, oilaviy qadriyatlar) moslashtirish imkoniyatlari baholandi. Uchinchi bosqichda, iqtisodiy modellashtirish elementlaridan foydalanib, keksalar iste'mol savatchasining xizmatlar

sohasiga ta’siri va multiplikator effekti o‘rganildi. Bunda sifatli tahlil (qualitative analysis) metodi orqali xalqaro tashkilotlar (OECD, Jahon banki) hisobotlaridagi nazariy xulosalar umumlashtirildi. Tadqiqotning mantiqiy xulosalari induksiya metodi yordamida xususiy faktlardan umumiy iqtisodiy qonuniyatlarga, ya’ni keksayish jarayonini iqtisodiy drayverga aylantirish strategiyasiga yo‘naltirildi. Ma’lumotlarning ishonchliligi rasmiy statistik manbalar va nufuzli ilmiy adabiyotlar bilan o‘zaro solishtirish (cross-verification) orqali tasdiqlandi.

Natijalar. O‘zbekiston bugun demografik dividenddan foydalanishning muhim bosqichida turibdi. 2023-yil yakunlariga ko‘ra, 60 yoshdan oshgan aholi ulushi 9,3 foizni tashkil etdi. Bu ko‘rsatkich 2015-yilda 6,7 foiz bo‘lganini inobatga olsak, keksayish sur’ati aholi o‘shish sur’atidan tezroq ekanligi oydinlashadi.

Ko‘rsatkichlar:	2015-y	2023-y	2040-y	2050-y
1.Jami aholi soni (mln kishi)	31.5	36.6	45.0	50.5
2.60 yoshdan oshganlar soni (mln)	2.1	3.4	6.5	9.1
3.Aholi tarkibidagi ulushi(%)	6.7%	9.3%	14.5%	18.0%
4.O‘rtacha umr ko‘rish ,yosh	73.6	74.7	78.5	81.0

1-jadval: O‘zbekistonda yosh tarkibining o‘zgarish dinamikasi (2015-2050).

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, 2050-yilga borib har beshinchi O‘zbekiston fuqarosi keksalar toifasiga kiradi. Bu esa mehnat bozoriga tushadigan iqtisodiy yukning ortishini anglatadi. 1-jadvaldan ko‘rinib turibdiki, 2015-yildan 2023-yilgacha keksalar soni deyarli 1,6 baravarga oshgan. Bu shuni anglatadiki, keksayish sur’ati aholining umumiy o‘shishidan ancha ilgari ketmoqda. 2050-yilga borib 60 yoshdan oshganlar ulushi 18% ga yetishi — iqtisodiyotni hozirdan ushbu "kumush bozor"ga tayyorlash kerakligini ko‘rsatuvchi asosiy signaldir.

2-jadval."Kumush iqtisodiyoti"ning tarkibiy qismlari va bozor imkoniyatlari.

Sektor nomi	Asosiy xizmatlar	Makroiqtisodiy ta’siri
Gerontexnologiya	Telemeditsina, monitoring qurilmalari	IT ulushi va innovatsiyalar ortishi
Kumush turizm	Sog‘lomlashtirish paketlari	Turizmda mavsumiylikni kamaytirish

Sektor nomi	Asosiy xizmatlar	Makroiqtisodiy ta'siri
Moliya sektori	Pensiya sug'urtasi, investitsiyalar	Bank tizimida likvidlik va barqarorlik
Mentorlik	Maslahat xizmatlari, ustoz-shogird	Bilimlar transferi samaradorligi

Ushbu jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, "Kumush iqtisodiyoti" faqatgina ijtimoiy yordam ko'rsatish sohasini emas, balki yuqori texnologik va moliyaviy tarmoqlarni ham qamrab oladi. Gerontexnologiya segmenti: Keksalar uchun masofaviy tibbiy nazorat (telemeditsina) qurilmalarini ishlab chiqish IT sektorining YIMdagi ulushini oshiradi. Bu O'zbekiston uchun yangi innovatsion eksport yo'nalishi bo'lishi mumkin. Kumush turizmning iqtisodiy roli: Dunyo tajribasiga ko'ra, keksalar asosan yilning "o'lik mavsumi" (erta bahor va kech kuz)da sayohat qilishadi. Bu esa mamlakatimizdagi sanatoriy va kurortlarning yil bo'yi 100% quvvat bilan ishlashini ta'minlab, mavsumiy ishsizlikni kamaytiradi. Moliya sektoridagi barqarorlik: Keksa avlod vakillari xavf-xatarga kamroq moyil bo'lib, o'z jamg'armalarini uzoq muddatli bank omonatlarida saqlashni afzal ko'radilar. Bu esa bank tizimi uchun uzoq muddatli investitsiya resursi ("uzun pullar") vazifasini o'taydi. Mentorlik va inson kapitali: Jadvalning oxirgi bandi keksa mutaxassislarni "bilimlar ombori" sifatida ko'rsatadi. Ularning tajribasidan foydalanish yangi kadrlarni tayyorlashdagi xarajatlarni 15-20% gacha tejash imkonini beradi.

Yil	100 nafar ishchiga to'g'ri keladigan keksalar soni	Iqtisodiy holat va prognoz
2020	10.2	Barqaror ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat
2030 (P)	12.8	Demografik yuklama ortishining boshlanishi
2040 (P)	18.4	Iqtisodiy transformatsiya zarurati
2050 (P)	22.4	Kuchli iqtisodiy qaramlik va krizis xavfi

3-jadval: Qaramlik koeffitsient.

Jadval ma'lumotlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda iqtisodiy qaramlik koeffitsienti yaqin 25 yil ichida ikki baravardan ziyodga ortadi. Agar 2020-yilda 100 nafar ishchi zimmasiga 10 nafar pensioner to'g'ri kelgan bo'lsa, 2050-yilga borib bu ko'rsatkich 22 nafardan oshishi prognoz qilinmoqda. Bu iqtisodiy tilda "demografik yuk"ning keskin ortishini va davlat budjetiga pensiya ta'minoti bo'yicha tushadigan bosimning kuchayishini anglatadi.

Muhokama: Tadqiqot natijasida olingan demografik ko'rsatkichlar va prognozlar O'zbekiston iqtisodiyoti uchun ham ijtimoiy xavf, ham ulkan makroiqtisodiy imkoniyatlar mavjudligini tasdiqlaydi. 1-jadvalda aks etganidek, 60 yoshdan oshgan aholi ulushining 9,3 foizdan 18 foizga ko'tarilishi shunchaki demografik o'zgarish emas, balki milliy bozorning tubdan transformatsiyasi demakdir. Muhokama qilinayotgan "Kumush iqtisodiyoti" konsepsiyasi aynan mana shu demografik bosimni iqtisodiy o'sish drayveriga aylantirish imkonini beradi. Raqamlar tahlili shuni ko'rsatadiki, keksaygan aholi qatlami "barqaror iste'molchi" sifatida iqtisodiyotda muvozanatni saqlab turuvchi tayanch vazifasini o'taydi. 2-jadvalda keltirilgan sektorlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston uchun "Kumush turizm" va "Gerontexnologiya" eng istiqbolli yo'nalishlardir. Statistika jihatdan, keksalar yilning "o'lik mavsumi" hisoblangan bahor va kuz oylarida sayohat qilishga moyil bo'ladilar. Bu esa mamlakatimizdagi sanatoriy va kurortlarning yil bo'yi 100% quvvat bilan ishlashini ta'minlab, turizm sohasidagi mavsumiylik muammosini hal etadi. Muhokama jarayonida aniqlandiki, keksalar uchun moslashtirilgan xizmatlar nafaqat ichki turizmni rivojlantiradi, balki qo'shni davlatlardan keksa sayyohlarni jalb qilish orqali xizmatlar eksportini ham oshiradi. Shu bilan birga, 3-jadvaldagi iqtisodiy qaramlik koeffitsientining ortishi jiddiy makroiqtisodiy xavotirlarga sabab bo'ladi. 2050-yilga borib har 100 nafar ishchi zimmasiga 22 nafardan ortiq keksani moddiy ta'minlash yuklamasi tushishi mehnat bozorida jiddiy islohotlar o'tkazishni taqozo etadi. Bu yukni kamaytirishning yagona ilmiy yechimi — keksalarni passiv nafaqa oluvchidan faol iqtisodiy ishtirokchiga aylantirishdir. "Mentorlik" (ustoz-shogird) tizimini rivojlantirish orqali tajribali mutaxassislarni ish joylarida saqlab qolish, yangi kadrlar tayyorlash xarajatlarini sezilarli darajada tejaydi va korxonalarda inson kapitalining sifatini yuqori darajada saqlaydi.

Xulosa va takliflar. O'zbekistonda "Kumush iqtisodiyoti"ni (Silver Economy) rivojlantirish bo'yicha o'tkazilgan ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, aholi keksayishi — bu iqtisodiy inqiroz emas, balki to'g'ri boshqarilsa, milliy iqtisodiyotning yangi drayveriga aylanishi mumkin bo'lgan ulkan imkoniyatdir. Tadqiqot davomida aniqlangan demografik siljishlar, ya'ni 2050-yilga borib keksalar ulushining 18 foizga yetishi, iqtisodiyotning barcha sektorlarini ushbu "kumush" qatlam ehtiyojlariga moslashtirishni taqozo etadi. Xulosa qilib aytganda, keksayish jarayonini ijtimoiy yuk sifatida ko'rishdan voz kechib, uni

innovatsiyalar, yangi ish o‘rinlari va iste‘mol bozorining kengayishi sifatida qabul qilish vaqti keldi. Faol qarish (Active Ageing) konsepsiyasi keksalar salomatligini saqlash orqali davlat budjetini tejash bilan birga, ularning bilim va tajribasidan foydalanish orqali iqtisodiy o‘rinishni barqarorlashtiradi. Tadqiqot natijalari va xalqaro tajriba asosida O‘zbekiston iqtisodiyotini "Kumush transformatsiya" qilish bo‘yicha quyidagi mukammal takliflar paketi ilgari suriladi:

1. "Kumush raqamli inklyuzivlik" milliy dasturi: O‘zbekistonda pensionerlarning raqamli savodxonligini oshirish bo‘sh turgan mahalla markazlari negizida bepul tashkil etilishi lozim. Bu nafaqat keksalar yolg‘izligini kamaytiradi, balki elektron tijorat va raqamli bank xizmatlari bozorini kamida 15-20 foizga kengaytiradi. Bank ilovalarida "oddiy rejim" (kattalashtirilgan shrift va ovozli boshqaruv) joriy etilishi keksalar tomonidan naqd pulsiz to‘lovlar hajmini keskin oshiradi.

2. "Kumush turizm" klasterlarini yaratish: Davlat-xususiy sheriklik asosida keksalar uchun maxsus "Sog‘lomlashtirish va ziyorat" paketlarini ishlab chiqish zarur. Agar sanatoriy va kurortlar bahor va kuz oylarida (past mavsumda) pensionerlar uchun 30-40 foiz chegirmalar taqdim etsa, bu turizm sohasidagi "mavsumiylik" defitsitini to‘liq yopadi va hududlarda yil bo‘yi barqaror daromad manbaini yaratadi.

3. "Ustoz-shogird" va Mentorlik platformasi: Tajribali shifokorlar, muhandislar va o‘qituvchilar uchun maxsus "Kumush mehnat birjasi" onlayn platformasini yaratish lozim. Bu tizim orqali keksa mutaxassislar yosh tadbirkorlar va talabalarga maslahatchi (konsultant) sifatida biriktiriladi. Bu inson kapitalini asrab qolish bilan birga, korxonalarda yangi kadrlarni tayyorlash xarajatlarini 12-15 foizga qisqartiradi.

4. Gerontexnologiya startaplarini rag‘batlantirish: IT-Park rezidentlari orasida keksalar salomatligini masofadan nazorat qiluvchi (telemeditsina) va ularning hayotini osonlashtiruvchi qurilmalar yaratuvchi yosh tadbirkorlarga "Kumush grantlar" ajratilishi kerak. Bu yo‘nalish O‘zbekiston uchun kelajakda yuqori texnologik mahsulotlar eksport qiluvchi yangi tarmoqqa aylanishi mumkin.

5. "Keksalariga do‘stona shahar" (Age-friendly city) infratuzilmasi: Shaharsozlik normalariga keksalar va imkoniyati cheklangan shaxslar uchun to‘siqsiz muhit yaratish talabini qat‘iy kiritish zarur. Jamoat transportini past polli avtobuslar bilan yangilash va piyodalar yo‘laklarida qulay infratuzilmani yaratish keksalarining ijtimoiy va iqtisodiy faolligini oshiradi, bu esa o‘z navbatida xizmat ko‘rsatish sohasidagi pul aylanmasini ko‘paytiradi.

6. "Kumush omonat" va sug‘urta tizimi: Banklarda keksalar uchun yuqori foizli va uzoq muddatli maxsus omonat turlari hamda "Uzoq muddatli parvarish sug‘urtasi" mahsulotlarini

joriy etish. Bu aholining keksa qatlami qo‘lidagi bo‘sh mablag‘larni iqtisodiyotga investitsiya resursi sifatida qaytarish imkonini beradi.

O‘zbekistonda "Kumush iqtisodiyoti"ni (Silver Economy) rivojlantirish bo‘yicha o‘tkazilgan ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, aholi keksayishi — bu iqtisodiy inqiroz emas, balki to‘g‘ri boshqarilsa, milliy iqtisodiyotning yangi drayveriga aylanishi mumkin bo‘lgan ulkan imkoniyatdir. Tadqiqot davomida aniqlangan demografik siljishlar, ya‘ni 2050-yilga borib keksalar ulushining 18 foizga yetishi, iqtisodiyotning barcha sektorlarini ushbu "kumush" qatlam ehtiyojlariga moslashtirishni taqozo etadi. Xulosa qilib aytganda, keksayish jarayonini ijtimoiy yuk sifatida ko‘rishdan voz kechib, uni innovatsiyalar, yangi ish o‘rinlari va iste‘mol bozorining kengayishi sifatida qabul qilish vaqti keldi. Faol qarish konsepsiyasi keksalar salomatligini saqlash orqali davlat budjetini tejash bilan birga, ularning bilim va tajribasidan foydalanish orqali iqtisodiy o‘shishni barqarorlashtiradi. Ushbu yo‘nalishda iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash uchun quyidagi strategik chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi. Birinchidan, mamlakatda raqamli inklyuzivlikni ta‘minlash maqsadida mahalla darajasida keksalar uchun maxsus savodxonlik kurslarini joriy etish zarur. Bank va moliya ilovalarini soddalashtirilgan interfeysga o‘tkazish aholining ushbu qatlamini raqamli iqtisodiyotga integratsiya qiladi va ichki bozorda naqd pulsiz pul aylanmasini keskin oshiradi. Ikkinchidan, "Kumush turizm" klasterlarini rivojlantirish orqali sanatoriy va kurortlarda bahor hamda kuz oylari uchun keksalar guruhiga 30-50 foizlik chegirmalar tizimini yo‘lga qo‘yish lozim. Bu chora turizm sohasidagi mavsumiylik muammosini hal etib, infratuzilmaning yil bo‘yi barqaror ishlashini ta‘minlaydi. Uchinchidan, tajribali keksa mutaxassislar va yosh tadbirkorlar o‘rtasida "Ustoz-shogird" mentorlik platformasini yaratish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Mazkur tizim bilimlar transferini ta‘minlab, korxonalarda kadrlarni tayyorlash xarajatlarini 15 foizgacha tejash imkonini beradi. To‘rtinchidan, gerontexnologiya startaplarini qo‘llab-quvvatlash maqsadida keksalar salomatligini masofadan nazorat qiluvchi IT-yechimlar yaratuvchi yosh tadbirkorlarga davlat grantlari va soliq imtiyozlarini taqdim etish maqsadga muvofiqdir. Nihoyat, shaharsozlikda "to‘siqsiz muhit" tamoyili asosida past polli transport va qulay rekreatsiya zonalarini ko‘paytirish keksalarning iqtisodiy va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, ushbu strategik yo‘nalishlarning kompleks amalga oshirilishi keksalar hayot sifatini yaxshilash bilan birga, 2030-yilga borib mamlakat YIM o‘shish sur‘atlariga qo‘shimcha 1,5-2 foiz miqdorida ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi prognoz qilinmoqda.

Foydalangan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi to‘g‘risida. lex.uz/docs/6600413
2. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Demografik ko‘rsatkichlar (rasmiy yillik hisobotlar). stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demography
3. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. World Population Prospects 2022. population.un.org/wpp/
4. The World Bank. Uzbekistan: Population Aging and Social Protection System (2022). worldbank.org/en/country/uzbekistan
4. Klimczuk, A. (2015). Economic Foundations for Creative Aging Policy. Palgrave Macmillan. DOI: [10.1057/9781137465337](https://doi.org/10.1057/9781137465337)
5. Walker, A. (2011). The Emergence and Development of Active Aging in Western Europe. Journal of Aging & Social Policy. DOI: [10.1080/08959420.2011.605642](https://doi.org/10.1080/08959420.2011.605642)
6. OECD. The Silver Economy as a Pathway for Growth: Insights from the OECD and G20 (2021). oecd.org/economy/aging
7. Zokirova, N.M. Inson kapitali va mehnat bozori: O‘quv qo‘llanma. (2022). tsue.uz (TDIU rasmiy kutubxonasi).
8. European Commission. The Silver Economy. Final Report (2018). ec.europa.eu/social
9. Abdurahmonov, Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: Nazariya va amaliyot. (2019). reun.uz (G.V. Plexanov nomidagi RIEU Toshkent filiali kutubxonasi).